

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 327.5 (091) (497.2)

Дар'я Мошинська

УЧАСТЬ БОЛГАРІЇ У ПЕРШІЙ БАЛКАНСЬКІЙ ВІЙНІ 1912-1913 РОКІВ

Перша Балканська війна заслуговує на особливу увагу у контексті дослідження міжнародних відносин початку ХХ ст. через її вплив на формування світоустрою та територіальних змін до Першої світової війни.

Вибір даної теми визначається актуальністю її дослідження, яка полягає у ролі, яку зіграла Болгарія у вирішенні даної суперечки та наслідків її втручання як на її зовнішню політику, так і на тогочасні міжнародні відносини у цілому.

Основна мета даної статті полягає у висвітленні Болгарії в якості досить впливової держави Балканського півострова, що зробила вагомий внесок у перемогу над Туреччиною та зайняла відповідне місце у системі тогочасних міжнародних відносинах після її завершення. Для досягнення мети автор ставить наступні завдання: по-перше, визначити причини та хід подій війни, по-друге, оцінити внесок Болгарії як учасниці міжнародного конфлікту, по-третє, визначити як вплинули Балканські війни на подальше формування болгарської зовнішньополітичної діяльності та на систему міжнародних відносин у цілому.

На сьогоднішній день тема Балканських воєн є достатньо дослідженою як у вітчизняній, так і у зарубіжній історіографії. Вона зустрічається у багатьох наукових довідниках, підручниках і посібниках з всесвітньої історії й історії міжнародних відносин як минулих років, так і сучасності [1; 2]. Серед них на особливу увагу заслуговує другий том відомого радянського циклу «Історія дипломатії» під редакцією відомого радянського дослідника В. Потьомкіна [3], де автор досить ґрунтовно висвітлює дане питання.

Достатнім висвітленням ролі Болгарії у

конфлікті займається і болгарська історична наука, тому автор намагалася, для реалізації певної наукової новизни, використовувати насамперед болгаромовну літературу [4].

На початку ХХ ст. ситуація на Балканах стала надзвичайно напруженою. Балканські народи, які упродовж багатьох століть перебували під османським гнітом, розпочали боротьбу за визволення. У результаті чого розпочалася Перша Балканська війна, яка тривала 7 місяців і 21 день, з 9 (22) жовтня 1912 року по 30 травня (12 червня) 1913 рік.

Це була війна держав Балканського союзу, укладеного у 1912 році між Болгарією, Грецією, Сербією та Чорногорією проти Османської імперії. На стороні союзу виступили держави Антанти, сподіваючись використати їх у боротьбі проти держав Троїстого союзу.

Болгарські та сербські государи, що очолювали Балканський союз, прагнули опанувати здебільшого Македонією; крім того, болгари шляхом приєднання Салонік і Західної Фракії розраховували одержати для королівства, проголошеного у 1909 році, вихід до Егейського моря, а Сербське королівство шляхом розділу з Грецією Албанії хотіло придбати вихід до Адріатичного моря.

Повстання у Македонії й Албанії та італо-турецька війна 1911-1912 років (у результаті якої Османська імперія втратила території Триполітанії, Кіренаїки (сучасна Лівія) та Додеканесу, що відійшли до тогочасного Італійського королівства [5]), як зазначає у своїй праці В. Потьомкін, поглибили кризу Османської імперії і тим самим прискорили початок війни на Балканському півострові. Приводом до оголошення війни послужила відмова Туреччини надати автономію Македонії та Фракії і скасувати мо-

білізацію Турецької армії, яка вже почалася [6].

Треба також сказати і про роль Росії у формуванні Балканського союзу, адже російська дипломатія досить сильно сприяла його утворенню. При цьому вона розглядала його як зняття не скільки проти Туреччини, як проти Австрії та Німеччини. Інакше кажучи, створення балканського блоку було в її очах етапом підготовки до Світової війни, що наближалася. Так, посол у Константинополі М. Чариков допускав навіть залучення Туреччини до складу цього блоку та гарантію добросусідських відносин з боку балканських держав, але остання була під значним впливом Німеччини, щоб погодитися на такого роду комбінацію. Болгарія, будучи у вигоді від союзу проти Туреччини, нічого не могла б отримати від союзу за її участі. Зрештою у Петербурзі перемогла інша точка зору: її прихильники висловлювалися за утворення такого блоку, який би представляв собою об'єднання єдиних християнських держав Балканського півострова [7].

Неможна не згадати і про роль російського дипломата Миколи Генріховича Гартвіга у даному питанні, який виступав за сербсько-болгарське зближення та за розподіл Туреччини, а не за її збереження [8]. Зокрема російська дипломатія прагнула припинити лавірування царя Фердинанда між Австрією та Росією, яке стало правилом з часу відновлення російсько-болгарських відносин (з 1896 р.). Тому, російський уряд висловився за сербо-болгарське зближення лише за умови, якщо «самовільний виступ» слов'янських держав не буде підтриманий Росією, оскільки несвоєчасно затіяний конфлікт може викликати втручання Австро-Угорщини та передчасно розв'язати європейську війну [9].

Тому, вже у 1911 році прем'єр-міністр (у минулому – міністр фінансів) Болгарії І.С. Гешов здійснив візит до царя Фердинанда для остаточного вирішення даного питання. Однією з умов Болгарії було приєднання території Македонії, а Сербія, навпаки, хотіла її поділу. Домовитись було дуже нелегко, тому міністр закордонних справ Сербії М. Мілованович заявив І. Гешову: «Не будемо проводити ніякої розмежуваль-

ної лінії зараз, – і таким чином, вас не звинуватять у тому, що погодилися на попередній розділ Македонії. Коли настане момент і коли... ви отримаєте лівову частину, ніхто не заперечить того, що маленька частина Македонії, за сприянням російського імператора, відійде Сербії» [10].

Тоді ж І. Гешов і М. Мілованович приблизно визначили ті зони, які безперечно мали відійти до Болгарії та до Сербії. Доля спірної зони, на думку Міловановича, мала вирішитися після майбутньої війни з Туреччиною [11].

Спірним моментом у переговорах стала незгода Болгарії із сербським рішенням передати питання на арбітраж Російської імперії. Болгари вели неформальні «торги» за кожне македонське селище. Проте, Сербії все ж таки вдалося переконати болгар погодитися на встановлення «спірної зони», доля якої мала вирішитися за участі Російської імперії [12].

29 квітня 1912 року Болгарія підписала договір із Сербією, 16 травня того ж року – з Грецією, де й було чітко окреслено питання поділу територій. Болгарія зобов'язувалася виступити проти Туреччини з 300-тисячним військом, а Греція – зі 120-тисячним. 15 серпня 1912 р. було укладено усну домовленість з Чорногорією [13]. Румунія відмовилась брати участь у союзі. Тому цю дату можна вважати остаточною у його формуванні.

Першою у війну вступила Чорногорія. 9 жовтня 1912 року вона почала військові дії проти Туреччини, а 17 жовтня у війну вступили Сербія та Болгарія, наступного дня – Греція [14].

Знаючи про провал турецької мобілізації, з 19 жовтня Болгарія, з численністю у 100 тисяч солдат, розпочала активний наступ на територію Туреччини. Турецька армія у той час налічувала лише триста тисяч солдатів. У той же день болгари захопили стратегічно важливий турецький пункт – Курт-Кале та без бою розбили тут поселення [15].

До 25 жовтня 1912 р. болгарські війська завдали поразки основним силам турецької Східної армії у Лозенграді. У ніч з 8 на 9 листопада капітулював турецький гарнізон у Салоніках, до яких вступили грецькі та болгарські війська. Три дні потому Туреч-

чина звернулася до Болгарії, а через неї і до решти союзників з проханням про укладення перемир'я та попереднього мирного договору. Проте, Болгарія це прохання не прийняла. Уряд у Софії сподівався, що болгарська армія прорве турецькі позиції та займе Константинополь. Однак атака цих укріплень, розпочата 17-18 листопада, закінчилася невдачею. Більш успішно для болгар розвивалися бойові дії в Егейській Фракії.

27 листопада болгарським військам вдалося захопити у полон турецький корпус Явер-паші у районі м. Дедеагача (сучасне місто Александруполіс, Греція). Після цієї поразки 25 листопада почалися переговори про попередній мирний договір і 3 грудня 1912 р. був підписаний протокол про тимчасове перемир'я [16].

Тому, вже у середині грудня 1912 р., за пропозицією царського уряду Російської імперії, відбулася Нарада послів у Лондоні. До роботи одночасно приступили дві міжнародні конференції. На одній зустрілися представники воюючих сторін – Туреччини і держав балканського блоку, а на другій – представники шести великих європейських держав. Головою цієї конференції був міністр закордонних справ Великобританії Е. Грей, делегатами – послы великих держав у Лондоні. І Туреччина, і її балканські противники мали своїх покровителів серед імперіалістичних держав, Туреччина – в особі Німеччини й Австрії, держави балканського блоку – Антанти і, насамперед, Російської імперії.

На першій же нараді послів, 27 грудня 1912 р., на догоду Австрійській імперії та Італії було прийнято постанову створити автономну Албанію під верховною владою султана та під контролем шести великих держав. Албанія повинна була перегородити Сербії вихід до моря.

23 січня 1913 р. в Османській імперії стався державний переворот: до влади прийшов Младотурецький кабінет Махмуд-Шевкет-паші. Німецький уряд багатозначно попередив Петербург, що військовий виступ Росії проти Туреччини вважатиметься загрозою для європейського миру. Заохочуваний Німеччиною, новий турецький кабінет збирався зайняти непримиренну позицію.

Зважаючи на це 3 лютого балканські союзники відновили військові дії. Проте, турки знов зазнали невдач. У березні впали фортеці Адріанополь та Яніна. Османська імперія була змушена удруге запросити миру [17].

Натомість суперечності, які виникли між Болгарією, Сербією та Грецією за поділ здобутих територій, значно допомогли Туреччині у вирішенні територіальних питань. До того ж і Румунія за свій нейтралітет вимагала територіальних компенсацій у Добруджі від Болгарії [18]. Так, 8 грудня 1913 р. Румунія стояла на ідеї ратифікації кордону у Добруджі до лінії Сілістра-Балчик, а вже 12 грудня – до лінії Тутракан-Балчик [19].

Коли ж після падіння Адріанополя болгары стали перекидати війська до Чаталджі, Росія занепокоїлася, оскільки створювалася загроза появи болгарської армії на узбережжі проток та у Константинополі. Тому, царський уряд, пообіцявши допомогти болгарам у майбутньому торзі із Сербією за поділ «здобичі», вимагав від них негайного перемир'я [20].

У результаті, 1 квітня 1913 р. були припинені воєнні дії між Болгарією та Туреччиною [21], а 16 квітня того ж року між країнами було укладено перемир'я, а 20 квітня – і з іншими союзниками. Тільки Чорногорія і надалі продовжувала облогу Скутарі. Тому, переговори у Лондоні знов поновилися [22]. Під тиском Англії та Росії, Чорногорія залишила Скутарі, яке до 14 травня того року було зайняте міжнародним загоном, що блокував Чорногорію [23].

Великі держави гарантували нейтралітет Албанії, але фактично вони встановили протекторат Австро-Угорщини, Великобританії, Німеччини, Франції, Італії та Росії, сформувавши поліцейські сили під керівництвом західноєвропейських офіцерів і цивільну та фінансову адміністрацію під контролем міжнародної комісії.

Балканські держави отримали землі на північ і захід від лінії Мідія-Енос. Албанія була проголошена незалежною державою під протекторатом Великобританії. 26 квітня 1913 р. на Петербурзькій конференції був підписаний протокол, за яким Болгарія уступила Силістру Румунії [24].

17 травня 1913 р. завершилася Лондон-

ська мирна конференція. Туреччина була ущент розбита, а від її територіальних європейських володінь майже нічого не залишилось [25]. Константинополь та узбережжя проток з невеликим хінтерландом (внутрішні райони землі або район за узбережжям або по береговій лінії річки) по лінії Енос-Мідія, замість лінії Родосто-Мідія, якої домагалися болгари, – це все, що залишилося в Європі від колись могутньої Оттоманської імперії. Питання про кордони, про внутрішній устрій Албанії та про долю Егейських островів залишилися невирішеними: вони передавалися на розгляд великих держав.

Отже, ці всі події ознаменували завершення Першої Балканської війни, особливістю якої, що цікаво, стало використання з боку супротивників видів зброї, які до цього ще ніколи не застосовувались (наприклад – авіація), а наступного разу були застосовані у Першій світовій війні [26].

Таким чином, на основі дослідженого матеріалу можна зробити висновок, що Болгарія, яка до Балканських війн була зростаючим лідером у Південно-Східній Європі, як у політичному, так і в економічному плані, країною з однією із найбільших і найсильніших армій [27], у період власне Першої Балканської війни дійсно займала вагоме місце серед країн Балканського півострова. З приходом до влади в Болгарії правлячої династії Кобургів, головною зовнішньополітичною метою країни стало здобуття повної незалежності від Порту та приєднання македонських земель, де переважно болгарське населення.

Тому, заручившись підтримкою, підписавши договори з Сербією, Чорногорією, Грецією та Румунією, Болгарія здобула перемогу у цій війні. Хоча й за Лондонським миром (травень 1913 р.) через втручання Англії їй не вдалося здійснити свій план щодо об'єднання усіх земель.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шаламанов С. Європа. Політико-економічний справочник / Стоян Шаламанов. – София: Партиздат, 1987. – 642 с.
2. Спасов Л. 100 неща, които трябва да знаем за историята на България 1978-1945 / Людмил Спасов.

– София: Издателство Световна библиотека ЕООД, 2008. – 80 с.

3. История дипломатии / Под ред. академика В.П. Потемкина. В 3-х т. – Т.2. – М.-Л.: ОГИЗ, Государственное издательство политической литературы, 1941. – С.216-237.

4. Шаламанов С. Европа. Политико-економічний справочник / Стоян Шаламанов. – София: Партиздат, 1987. – 642 с.

5. 1-я Балканская война 1912-1913 гг. [Электронный ресурс] // Хронос. Всемирная история. – Режим доступа: <http://www.hrono.ru/sobyty/1900war/1912balk.php>

6. Спасов Л. 100 неща, които трябва да знаем за историята на България 1978-1945. – С.34-35.

7. Балканские войны (1912-1913 гг.). [Электронный ресурс] // Дипломатия нового времени 1972-1919. Большая он-лайн библиотека. – Режим доступа: <http://www.e-reading.co.uk/chapter.php>

8. Масловский С. Итало-турецкая война. Малые войны первой половины XX века. Балканы. / С. Масловский. – М: АСТ, 2003. – 542 с.

9. Балканские войны (1912-1913 гг.). [Электронный ресурс]...

10. Там само.

11. Там само.

12. Там само.

13. Спасов Л. Указ. раб. – С.34.

14. Масловский С. Указ. раб. – С.16.

15. Спасов Л. Указ. раб. – С.35.

16. Балканские войны (1912-1913 годы) [Электронный ресурс] // Б. Соколов. – Сто великих войн. – Режим доступа: <http://bibliotekar.ru/encW/100/79.htm>

17. Балканские войны (1912-1913 гг.) [Электронный ресурс]...

18. Там само.

19. Спасов Л. Указ. раб. – С.36.

20. Балканские войны (1912-1913 гг.). [Электронный ресурс]...

21. Спасов Л. Указ. раб. – С.37.

22. Балканские войны (1912-1913 гг.). [Электронный ресурс]...

23. Там само.

24. Спасов Л. Указ. раб. – С.37.

25. Шаламанов С. Указ. раб.

26. Первая Балканская война. Окончание войны [Электронный ресурс] // Всемирная история. – Режим доступа: http://www.world-history.ru/events_about/1624/2287.html

27. Пекарев І.М. Зовнішня політика Болгарії напередодні та в період роботи Паризької мирної конференції / Ігор Маркович Пекарев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/INB/2012-4/12_pekarev.pdf

28. Балканские войны 1912-1913 гг. [Электронный ресурс] // Historic.ru. – Режим доступа: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000152/map022.shtml>

Дар'я Мошинська Участь Болгарії у Першій Балканській війні 1912-1913 років

Стаття присвячена дослідженню витоків, причин, ходу та наслідків Першої Балканської війни. Основний акцент робиться автором на участь та роль Болгарії у даному міжнародному конфлікті. Автор зосереджує увагу на болгаро-сербських відносинах до початку війни, посередництві російської дипломатії, болгарську участь та військові успіхи в ході конфлікту. Важливим фактором є вага Болгарії як держави на Балканському півострові, яку автор аналізує з різних точок зору.

Ключові слова: Болгарія, Сербія, Балкани, війна, Балканський союз, Туреччина, Османська імперія

Дарья Мошинская Участие Болгарии в Первой Балканской войне 1912-1913 годов

Статья посвящена исследованию истоков, причин, хода и последствий Первой Балканской войны. Основной акцент делается автором на участие и роль Болгарии в данном международном конфликте. Автор концентрирует внимание на болгаро-сербских отношениях до начала войны, посредничестве российской дипломатии, болгарском участии и военных успехах в ходе конфликта. Важным фактором является вес Болгарии как государства на Балканском полуострове, который автор анализирует с разных точек зрения.

Ключевые слова: Болгария, Сербия, Балканы, война, Балканский союз, Турция, Османская империя

Daria Moshinskaya Participation of Bulgaria in the First Balkan War of 1912-1913

The article investigates the origins, causes, process and consequences of the First Balkan War. The author pays attention at Bulgaria's role in this international conflict. The author focuses on the Bulgarian-Serbian relationship before the war, Russian diplomacy mediation, Bulgarian participation and military success during the conflict. The weight of Bulgaria as a country on the Balkan space is an important factor, which is analyzed by author from different points of view.

Key words: Bulgaria, Serbia, the Balkans, war, the Balkan Union, Turkey, Ottoman Empire

Рецензенти:

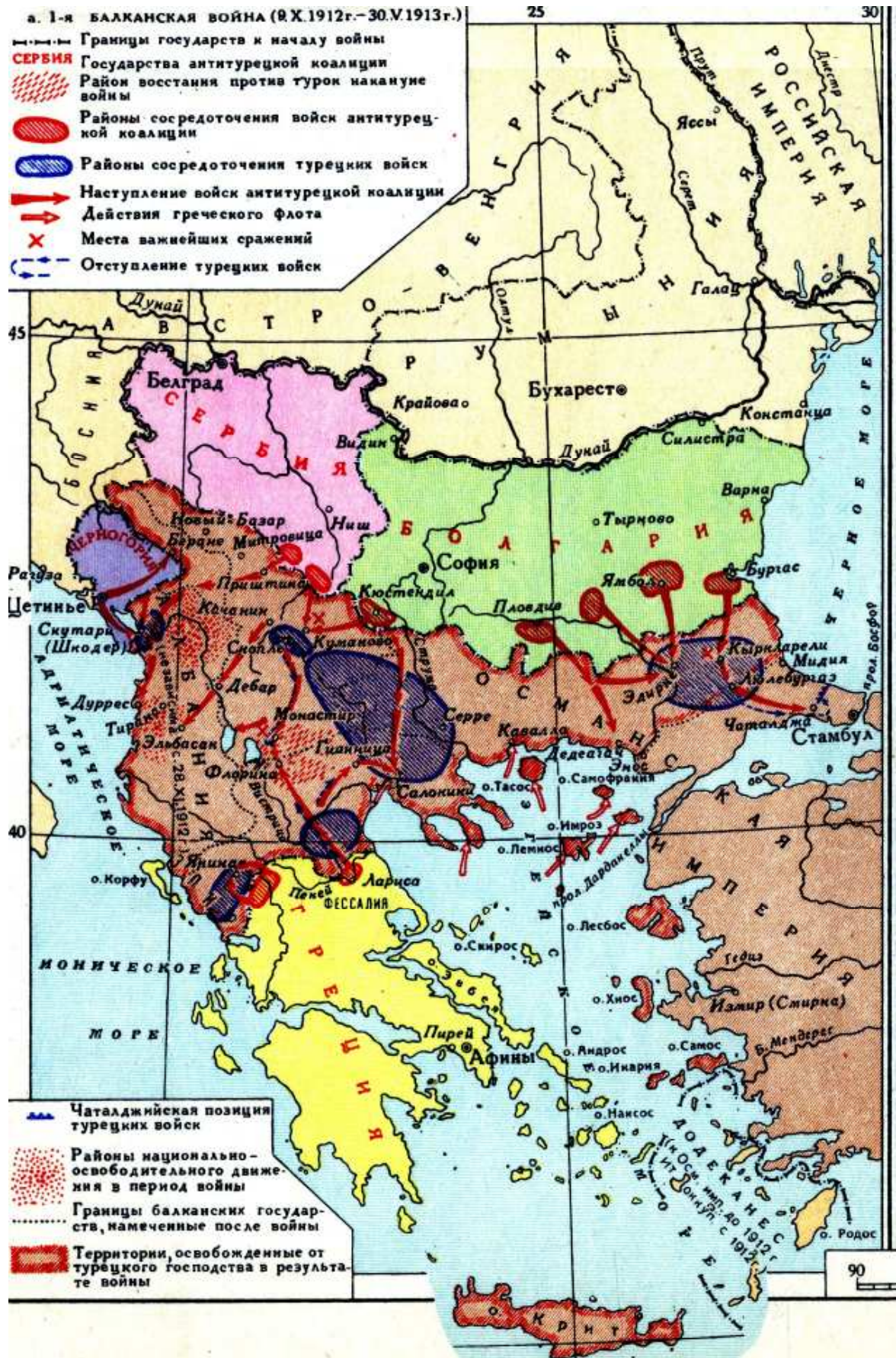
Гребенников Ю.С., к.і.н., доцент

Тригуб О.П., д.і.н., доцент

Надійшла до редакції 10.09.2012 р.

Сербські солдати у Кратово. 20 червня 1913 р.

*Карта заповичена на порталі «Historic» [28]